

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 48

Дарчук Н.П. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ІДЕОГРАФІЧНОГО ТЕЗАУРУСА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	138
Жданович О. АВАРИ ТА ЇХ ВЗАЄМИНИ З ВІЗАНТІЙСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ У ПРАЦІ МЕНАНДРА ПРОТЕКТОРА.....	149
Зубань О.М. СТИЛЕМЕТРИЧНІ ОЗНАКИ МОРФЕМНИХ СТРУКТУР СЛІВ У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ Т. ШЕВЧЕНКА (на матеріалі Корпусу української мови).....	165
Гладі О. І. СЛОВ'ЯНО-ІРАНСЬКІ СЛОВОВІРНІ ПАРАЛЕЛІ: ІМЕНА- КОМПОЗИТИ.....	179
Ісаєв С. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ "ГНІВ" У КИТАЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ(на матеріалі соматичної лексики).....	187
Кам'янець А. Б. ПЕРЕКЛАД ІРОНІЇ В МЕДІЙНОМУ ТЕКСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ РЕЛЕВАНТНОСТІ.....	197
Кислюк Л.П. ЯВИЩЕ АНАЛІТИЗМУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ СЛОВОВІРНІЙ НОМІНАЦІЇ.....	209
Колесник О.С. КОНЦЕПТ <i>ВІЙНА</i> В АСПЕКТІ ЛІНГВОСЕМІОТИКИ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ.....	216
Коломіць Л.В. ТАРАС ШЕВЧЕНКО В ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДИСКУРСАХ ГРИГОРІЯ КОЧУРА.....	230
Критська В. І. КРИТЕРІЇ УНОРМУВАННЯ ТА КОДИФІКАЦІЇ ІННОВАЦІЙ (ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ).....	243
Крушинська О.Г. СИМВОЛІСТСЬКИЙ ДИСКУРС ПОЕЗІЇ АРТЮРА РЕМБО ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....	252
Лучканин С.М. ГРЕЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ РУМУНСЬКІЙ МОВІ: ЕТАПИ І ШЛЯХИ ПРОНИКНЕННЯ, КІЛЬКІСТЬ.....	261
Мазєнова О.В. ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ "МОВНА ОСОБИСТІСТЬ" У СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	274

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

Колесник О.С., д. філол.н., професор
Київський університет імені Б. Грінченка

КОНЦЕПТ *ВІЙНА* В АСПЕКТІ ЛІНГВОСЕМІОТИКИ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

У статті розглянуто особливості вербалізації концепту *ВІЙНА* у європейських лінгвокультурах. Проаналізовані етимологічні основи імен концепту *ВІЙНА*. Виділені базові моделі концептуалізації відповідного феномену. Мовний матеріал аналізується під кутом зору гносеологічного релятивізму та теорії міфологічно орієнтованого семіозису.

Ключові слова: війна, система, концепт, сценарій, міфологічний простір

У ході динамічних соціально-економічних, політичних, міжкультурних та ідеологічних взаємодій різних етносів та держав виникає значна кількість конфліктних ситуацій, що, з огляду на домінування стереотипів поведінки й концептуалізації дійсності, а також маніпулятивну діяльність певних соціальних груп, що захищають власні економічні інтереси, традиційно проявляються у війнах. Якщо для представників європейських етносів періоду раннього середньовіччя *ВІЙНА* (да. *gud*, *heaðo*, *hild*, *wig*, *gewin*) була одним з

прототипових видів діяльності [4], в умовах глобалізованого світу вона набуває дифузного характеру, охоплює сфери інформаційних технологій та масової комунікації, продовжує стимулювати розвиток технологічного складника цивілізації та de facto перетворюється на глобальний феномен. Військова історіографія [11], політологічні [2] й лінгвістичні розвідки [1], загалом, носять конкретне "тактичне" забарвлення і не дозволяють ані встановити універсальні причини воєн, ані скористатись тисячолітнім досвідом людства для їхнього подолання. У контексті сучасної мовознавчої парадигми [3; 10] пропонуємо інтегративний міфо-семіотичний погляд [5] на специфіку мовної реалізації концепту ВІЙНА.

У широкому системно-логічному розумінні ВІЙНА є наслідком конфлікту контрарно сконфігурованих і орієнтованих систем. Протилежна орієнтація учасників конфлікту охоплює їхні онтологічні (а), функціональні (b), локативно-темпоральні (d) та аксіологічні (c) ознаки. При цьому, замість діалектичної взаємодії та трансформації енергії конфлікту в нові творчі моделі співіснування відбувається ескалація конфлікту. Його глибинні причини, пов'язані з низкою вторинних міфів (базових аксіоматичних операторів, що визначають стратегії й тактики буття), ситуативно профілюються й загострюються. Це свідчить, з одного боку, про "виснаження" ресурсів певної системи, її кризовий стан і неспроможність адекватно взаємодіяти зі світом, що динамічно розвивається й трансформується, а з іншого - про закритий "жорсткий" характер системи, що унеможлиблює її адаптацію, компромісні взаємодії та здатність до самопідтримки (звідси – агресія як пошук нових ресурсів різної природи). Загалом, ми ведемо мову про наступні системні передумови ВІЙНИ: тривалі відносини "егрегор"- "донор" та їхній злам (1); конфронтація двох рівнорангових систем з жорсткою контрарною організацією, що претендують на один і той же сегмент у часо-просторі (2); відносини "домінатор" (паразит) - "об'єкт" (жертва) (3), спрямовані на встановлення відносин типу (1) унаслідок необхідності розширення ресурсної бази для однієї з систем.

Зміст концепту ВІЙНА (що охоплює низку стереотипних сценаріїв та може розглядатись як своєрідний "продлонгований евентив") віддзеркалює зіткнення систем:

$[SYS1\ a\ b\ c\ d] :: [SYS2\ -a\ -b\ -c\ -d] \rightarrow [SYS1\ a_n\ b_n\ c_n\ d_n] \dots [SYS2\ -a_n\ -b_n\ -c_n\ -d_n]$, у результаті чого обидві зазнають трансформацій на різних рівнях своєї організації. У випадку здобуття однією з систем переваги (сценарій ПЕРЕМОГА), наприклад: $[SYS1\ a_n\ b_n\ c_n\ d_n] \rightarrow [SYS1\ a_{+n}\ b_{+n}\ c_{+n}\ d_{+n}]$ a_{+n} b_{+n} c_{+n} d_{+n}

відбувається відновлення її ресурсів (людських і матеріальних: $a_n \rightarrow a_{+n}$), підсистеми набувають нових функціональних якостей (b_{+n}), система зберігає власну просторову конфігурацію (відстоює кордони d_{+n}) або розширює їх (завойовує нові території $-d_{+n}$), при чому комплекс цінностей, що були стрижнем переможної ідеології, становить каркас нового національного міфу, на основі якого визначаються стратегічні цілі відбудови та розвитку системи (c_{+n}), або реалізуються подальші експансіоністські наміри ($-c_{+n}$)

Навпаки, при реалізації сценарію ПОРАЗКА $[SYS1\ a_n\ b_n\ c_n\ d_n] \rightarrow [SYS1\ a_n\ b_n\ c_n\ d_n]$ a_n b_n c_n d_n онтологічні ознаки системи деградують, оскільки ресурси системи вичерпуються (експлуатуються, розкрадаються переможцями, відносно людей можливі репресії та геноцид = a_n); переважна кількість підсистем втрачає свої функціональні ознаки (b_n); система втрачає цілісність контурів (втрачає територію = d_n); комплекс аксіологічних концептів як ядро ідеології конфліктного періоду трансформується у вторинну міфологію реваншистського спрямування та орієнтує систему (її залишки) на деструктивну траєкторію поступу (d_n).

Конфліктність є генетичною властивістю різно-орієнтованих систем у сенсі взаємодії різноспрямованих ієрархій і багатовимірних просторів та їхніх складників (єдність і боротьба протилежностей) [5: 272-273]. Тому ми ведемо мову про універсальний характер сценарію ПРОТИСТОЯННЯ (мезо-рівень) як субординатного відносно мега-сценарію КВЕСТ (універсального способу навігації у світі / поліверсумі) [5: 249]. З огляду на роль міфологічного простору як контейнеру базових операторів-аксіом, наголосимо на взаємодії "міфів" різного рівня як відносно варіативних програм, втілюваних при реалізації концепту ВІЙНА та пов'язаних із ним сценаріїв.

ВІЙНА як мезо-сценарій аналізується з використанням системно-логічної моделі (де М – міфічний хронотоп, R – реальний хронотоп, p – особа, q – дія особи, s – простір, t – час, x – неживий предмет, y – дія предмета, у термінах М. Гріффіна) [13] При розгортанні цього сценарію проявляються відносини систем, що претендують на функціонування в одному й тому ж хронотопі, а їх конфліктність зумовлена принциповою відмінністю начал і конфігурації, як то "системність, впорядкованість" :: "хаотичність, ентропія". Сценарій набуває вигляду $M(p_1q_1x_1y_1st) :: M(p_2q_2x_2y_2st)$, а саме, $M(p_1q_1 x_1y_1) M(st) :: R(p_2q_2 x_2y_2) | M(st)$ – протистояння міфічних істот у міфічному хронотопі, як то, сутички богів, велетнів та інших чудовиськ при Рагнарьоку: *Gengr Óðins sonr // við ulf vega, // Víðarr of veg // at valdýri;... // þá er hefnt föður* (приходить син Одіна, Відар – для бою супроти вовка, трупного звіра... так він мститься за батька) [23: 51], *Fór hann ákafliga ok reiddi hamarinn ok kastar um langa leið at Hrungni. Hrungnir færir upp heinina báðum höndum ok kastar í mót* (той (Тор) стрімко мчав, підняв молот та жбурнув його здаля у Хругніра. Хругнір підняв точило обома руками й кинув його назустріч) [26: 24]; а також $M(p_1q_1 x_1y_1) R(st) :: R(p_2q_2 x_2y_2) | R(st)$ – протистояння міфічної та антропоморфної істот у реальному хронотопі: *on uðum slog // niceras nihtes* (вночі на хвилях чудовиськ я вбив) [20: 421-422], *Licsar gebad ...// burston banlocan. Beowulfe wearð //guðhred gyfeþe; scolde Grendel þonan // feorhseoc fleon under fenhleoðu* (смертельну рану отримав жахливий монстр... кістки тріснули. Беовульфу дісталась слава; мусив "смертельно хворий" Грендель шукати своє лігво у темній пустощі) [20: 816-820]; $R(p_1q_1 x_1y_1) R(st) :: R(p_2q_2 x_2y_2) | R(st)$ – протистояння антропоморфних істот в реальному хронотопі, за умови мотивації їхніх дій чинниками, пов'язаними зі змістом сакральної сфери МП, а також концептів ДОЛЯ, ПОМСТА, БИТВА, що передбачають або пряме "втручання" міфічного у перебіг сценарію, або становить "культурний фон" (СЛАВА-СМЕРТЬ-ВАЛЬГАЛЛА), наприклад:

Pá sótti Helgi sverðit, er Sváva vísaði hánun til. Pá fór hann ok Atli ok feldu Hróðmar ok unnu mörg þrekvirki. (тоді Хельгі здобув меч, на який вказала Свава. Тоді він та Атлі поїхали і вбили Хродмара та вчинили багато подвигів) [24: 11]. Фрактальними у цих сценаріях є компоненти "шкідливий вплив", "вбивство", "змагання". З урахуванням того, що "міфічний" світ, за великим рахунком, охоплює варіант дійсності, котрий ідентифікується як "реальний", оператори М і R відображають рівень "сакральності" / "профанності" досягнутого учасниками сценаріїв простору, в якому здійснюється переміщення.

Мовні одиниці, що вербалізують міфологічні сценарії та, передовсім, їхні фрактальні компоненти, є знаками мезо-рівня індексально-символічного характеру. Ці знаки функціонують як сигнали і прескриптори, спрямовують плин сценарію вздовж історично усталених ліній закономірностей, що співвідносяться із міфологічно орієнтованими комплексами асоціацій. Іконічні властивості імен концепту ВІЙНА зумовлені змістом закодованих у їхній внутрішній формі базових скриптів (еліптизованих текстів). Наприклад:

да. *wig* < герм. **wīxan*-/**wīgán*-, **wīxan*-; **wig*; **wáixjō*; **wīgá*- *m.*, *n.*, **waigōn*-, **waigrá*-, **waigō* "битва, бійка" - співвідносяться з гот. *wīhan* "суперечка, бійка", *and-weīhan* "конфлікувати"; **waihjō* "битва" (пор. фін. *vaikia* "той, що спричиняє незручності"), дісл. *vega* "боротися, вбивати", *vīg* "боротьба, смертельний удар", *veig* "сила", норв. *veiga* "вимахувати"; да. *wīgan* "боротися, бити", *wægan* "турбувати, мучити", *ge-wegan* "долати, поборювати", дфриз. *wīg*, *wīch* "боротьба", дсакс. *wīg m.* "боротьба", *wēgian* "турбувати, мучити", с. нід. *weigher*, *wēgher* "впертий", снн. *wīch* "боротьба", двн. *wīgan* "битися, бити", *ubar-wehan* "долати"; *wīc* "боротьба", *weigen* "турбувати, мучити", свн. *wīgen* "битися, бити", *wider wehen* "боротися, чинити спротив"; *wīc* "боротьба, війна, удар" [17] – акцентують власне значення "протистояння", "боротьба", "змагання", орієнтовані на фізичне / матеріальне знищення систем, що є у стані конфлікту. Якщо концепт ЗМАГАННЯ та його корелят ДОМІНУВАННЯ демонструють прояв тваринної частини природи людини (наслідує закономірність боротьби та виживання видів), то постає питання, а чи інший складник людини, а саме, його "духовне начало", що наближає його до сакрального прототипу, сприяє іншому розвитку конфліктних ситуацій?

Пор. корінь з подібним морфофонеїчним складом та іншим розширювачем: герм. *wīxa-z/*wīgá-z, *wīxia-; *wīxan- vb., *wīxian-/*wīgían- vb., *wīxēn- vb.; *wikkēn "священний, освячувати", гот. wīh-s "святий", wīhan "освячувати", *wīhnan "бути священним", дісл. wē "священне місце", да. wēoh, wīg "ідол", wicca "чаклун", wicce "відьма", wigol "передвіщений", wiglian "віщувати" [17] (пропонуємо символічно-метафоричну інтерпретацію wigian "битися" та wiglian "віщувати, чаклувати", що враховує семантику /l/ > рун. Lagus "глибина, океан, вода" як номен енергії води, що співвідноситься із здобутками систем і визначенням на їхній основі нових перспектив при реалізації різноманітних програм [6], тобто, передрікання пропонує "превентивне" бачення конфлікту (подібних траєкторій взаємодії складників) і "натякає" на можливі, необов'язково агресивні, варіанти його подолання); пор. також. дфриз. wīa, wīga "освячувати", дсакс.wīh- "святий", wīh "храм, капище", wīhian "освячувати", снн. wīen, wīge "передрікати", двн. wīh "святий", свн. wīthen, wīen, wīchen "освячувати, співати гімн", wīch "святий", н. Weihnachten; weihen. Така морфофонемічна близькість вказує на "сакральний" характер військових дій, тобто, існування певного надсистемного "прототипу" розв'язання конфліктних ситуацій у вигляді сутички. Іншими словами, війни трапляються в матеріальному світі, оскільки подібні конфлікти реалізуються на рівні енергій та об'єктів над системного (сакрального плану). З огляду на "дзеркальність" взаємодії надсистеми (САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ) та систем (СВІТІВ, СВІТУ ЛЮДЕЙ у тому числі) та підсистем (у сенсі фрактального повторення та причинної детермінованості подій у системах нижчого рангу відносно надсистеми), певні взаємодії кластерів речовини, енергії та відповідної інформації, що подекуди постають як "конфлікт", супроводжуваний деструкцією окремих складників контрарних систем, що входять у контакт (дифузна зона галактик), у метафоричному сенсі розуміється як "війна богів". Звідси - зв'язок із "сакральним" кодом, вбудованим в основи номінацій війни. Наприклад, конфлікт між богами відбувається як війна, яку починають аси: *Fleygði Óðinn // ok í folk of skaut, // þat var enn folkvíg // fyrst í heimi* "в армію жбурнув Один списа, так трапилась війна перша у світі" [27: 24].

Згадані вище властивості систем-антагоністів ("впертість", тобто, жорстка організація та "наполегливість") відображені у таких номінаціях германськими мовами: н. *Krieg*, свн. *kriec*, *krieg*, снн. *krīch*, нід. *crijch* "розбрат, боротьба", нід. *krijg* "війна"; споріднені – двн. *widarkriegelīn* "впертий", *einkrieglīh* "наполегливий", дфриз. *halskrīga* "заклякла шия". Ймовірно, існує зв'язок з лтс. *grīns* "темний, суворий, непривітний" (ворожий) та грец. *bríthos* (*βρίθος*) "сила, вага", дірл. *brīg* "сила, могутність, ціна" < іє. **g_uerī*, < **g_uer(ə)*- "важкий" ? [17]. Згідно іншої версії, відбулось гутуральне розширення кореня іє. **ger*- "тягнути, обертати", що типологічно співвідносить двн. *widarkriegī* з лат. *contrōversia*. З огляду на думку про походження н. *Krieg* від іє. **ger* "тягнути, крутити", а також іє. **ker*- "різати, гнути", ВІЙНА віддзеркалює різноманітні прояви хаосу, руйнування, зламу структури об'єктів, пор. лит. *kešinti* "мститися", ірл. *criogaim* "чавити, завдавати поразки", да. *hrician* "рубати". Можна також припустити існування зв'язку з іє. **gher*- "їсти" – як у значенні "знищення, поглинання ресурсів", так і "жертвоприношення", зв'язку з елементом сакральної сфери (божеством війни як "модератором сценарію"). Іє. **gher* за морфофонемічним складом близький до **guer*- / **uer*- [9: 278].

У свою чергу, сутність ВІЙНИ як конфлікту, пов'язаного з надмірною активністю й обміном ударами, віддзеркалюється у значенні "сум'яття, хаотичність", пор. а. *war* - < дфр. *werre* "war," < франк. **werra* (*фр.guerre*) < герм **werso*. (дсакс. *werran* "вносити сум'яття" [12]. Походження номінації а. *war*, н. *wirren* , двн. *werran* "крутити, обертати"; двн. *werra* "сварка, суперечка", н. *verwirren* "заплутувати, бентежити" < герм. **wers*- "крутити, обертати" : лат. *verrere* "тягнути" < іє. **uers*- "крутити" ← **uer*- "обертати"[8: 593] демонструє уявлення про сутність позначуваного феномену як зламу звичних моделей буття, стан невпорядкованості, хаотичності, переплетення різноманітних сценаріїв, одночасну дію кількох чинників, що, метафорично, "закручують" індивіда / колектив / етнос у вир подій і трансформацій та руйнують звичні траєкторії навігації у світі. Відповідно, будь-яка новизна / злам в роботі систем сприймається негативно; звідси - наявність атрибутивно-оцінної лексики,о походить від цієї ж основи: а. *worse*, да. *wyrs*, *wyrsa*, *wiersa* "гірше, гірший", дфриз. *wirra*, снл. *wers*, дсакс. *wirsa*, двн. *wirsiro* "гірше".

В українській мові війна співвідноситься з архаїчним *вой* "битва, воїн", *вої* (множ., "воїни") < протосл. **vojь* < іє. **uoi-* : **uei* : **ui* "нападати, налітати на", пор. лит. *ravojus* "небезпека", *ravojus* "небезпечний", *vejù, vajóju* : *vajóti* "переслідувати", лтс. *vajat* "переслідувати", снскр. *vájati* "він переслідує, нападає", авест. *vōi* "задовольняти" грец. *oimos* (<**voimos*) "шлях, стежка", лат. *via* "шлях", двн. *weide* "фураж, їжа, пасовисько, пошук їжі та пасовиська", нім. *Weide* "пасовисько", *weiden* "паситися", *Weidmann* "мисливець" [16: 462-463]. "Агресивна" семантика номінацій ВІЙНИ, що співвідносяться з основами **uei-* /**ueie-* / **ui-* "тягнути, гнути" [15: 1120], імплікує контекстуальне породження значень типу "злам, перекручування, викривлення". Пор. також номінації, що включають основи з розширювачем:

ueik- "енергійний, здебільшого ворожий прояв сили", що призводить до надмірної її витрати та послаблення відповідного суб'єкта: лат. *vincō, -ere, vīci, victum* "отримувати перевагу, перемагати, дірл. *fichid* "б'ється", *dī-fich* "карати", *fich* "розбрат, сварка", *feuehuir* "суворий, жорстокий", *fecht* "військовий похід", дкімр. *guith*, кімр. *gwyth* "сварка", гот. *weihan* "битися", *wigana* "боротьба, війна", двн. *wīgan* "боротися, воювати" (пор. *wīgant, wīhant, gawigan* "безсилий, знесилений", *irwigan* "виснажений" унаслідок боротьби, військових дій), свн. *anwīgen* "нападати", дісл. *vega* "битися, вбивати", двн. *ubarwehan* "долати, поборювати", свн. *widerwehen* "битися з оголеною / блискучою зброєю", дісл. *vīg*, нід. *wich*, двн. *wic, wig* "битва", дісл. *vigr* "войовничий", гот. *waihjō* "війна, боротьба" [15: 1128-1129].

Номінації війни у кельтських мовах також віддзеркалюють універсальну смислову матрицю "війна - ворог (чудовисько) - змагання / протистояння - смерть - сила - цінність (честь / слава)", пор.: (1) гел. *aghach* "войовничий", арл. *agach, ag* "війна" < **āgu-* (снскр. *ājis* "протистояння", гр. *ἀγών*, а. *antagonist* [14: 5]; (2) гел. *baobh* "відьма", ірл. *badhbh* "примара, ельф", дірл. *badb* "крук, демон", *Badba*, ім'я богині війни, дпівн. *bōð*, гот. *boðvar* "війна", да. *beadu* "битва" < іє. **badwa-*, снскр. *bádhate* "пригнічувати", лит. *bádas, famine* [14:29];

(3) гел. *bas* "смерть", дірл., ірл. *bás* < кельт. *ba-*, *bā-* "бити, вбивати", (лат. *batuere*, а. *battle*, да. *beadu*) [14: 31]; (4) гел. *brigh* "сила, могутність", ірл. *brígh*, дірл. *bríg*, вал. *bri* "гідність, ранг", корн. *bry*, брет. *bri* "повага" < **bríga-* **brígo-* (грец. *βρι* = *βριαρός* "сильний, могутній", *βριση* "сила, лють", снскр. *jri* "долати") < і.е. *gri-*, *grī-*, *grei-* (гіпотетично, пов'язаний з н.герм. *krieg*) [14: 49]; (5) гел. *caith* "витрачати, кидати", дірл., ірл. *caithim*, **katjô* "поглинати, відкидати", снскр. *cāṭayati* "відрізати, знищувати, кидати" [14: 66], спорідн. з гел. *cath* "битва", дірл., ірл. *cath*, вал. *cad*, д. вал. *cat*, корн. *cas*, гал. *catu-*; двн. *hadu-*, да. *heado-*, герм. *hader* "суперечка, змагання", снскр. *catru*, "ворог", грец. *κότος* "гнів" [14:74], а також гел. *cogadh* "війна", дірл., ірл. *cocad* : **con-cath* "битва з" [14:93]; (6) гел. *ceileach* "військовий", ірл. *ceallach* "війна", герм. *hildi-* "війна", лат. *per-cellere* "бити" [14:79]; (7) гел. *faobh* "здобич", ірл. *fadhbhaim* "я грабую", **vodvo-*, < і.е. *vedh* "вбивати, штиркати"; снскр. *vadh* "вбивати"; грец. *ώθέω* "штовхати" [14:163]; (8) гел. *fearthuinn* "дощ", ірл. *fearthuinn* "виливатися, віддавати", **verao-* "дощ", дпівн. *ur* "мряка", да. *war* "море", снскр. *vtiri* "вода", авест. *vara* "дощ" [14:169] – реалізується ноєма "втрата ([ресурсів] ← крові ← рідини ← енергії води)"; (9) гел. *grimeil* "войовничий", ірл. *grimeamhuil* "жорстокий, війна", ← дпівн. *grimmr* "лютий, гнів" [14:205]; (10) гел. *lugh* "ляяться, проклинати", ірл. *luige* "клятва", вал. *llw*, брет. *le*, **lugio-n* "клятва", "зв'язок", гот. *liugan* "одружуватись", двн. *urliugi* "беззаконня" (хаос), да. *orlege* "війна" [14:235].

Окреслимо деякі концептуальні моделі [5: 340-384], за якими ВІЙНА осмислюється у контексті картин світу європейських етносів.

Концептуальний оксиморон ВІЙНА :: МИР і його варіант ВІЙНА/ХАОС :: ПОРЯДОК: *qui desiderat pacem, praeparat bellum* "Хто хоче миру нехай готується до війни" [7: 51], *Aequalitas haud parit bellum* "рівність не породжує війну" [7:45], *Cedant arma tofae!* "Хай зброя поступиться перед тогою" [7: 46],

Ceterum censeo Carthaginem delendam esse "Крім того я вважаю, що Карфаген слід зруйнувати" [7:47], *Dictis, non armis* "Словами а не зброєю [7:47]. Останні паремії демонструють концептуальне протиріччя: з одного боку, ВІЙНА, що асоціюється з ХАОСОМ і руйнуванням, є гіршим варіантом розв'язання конфлікту, ніж мир (перемовини, компроміс). Втім, ВІЙНА розглядається як єдино можливий (доцільний) шлях взаємодії з іншою системою. В обох випадках ВІЙНА співвідноситься з аксіологічно забарвленими концептами-"каталізаторами": МИР, ЖИТТЯ, ВОРОГ, ПАТРІОТИЗМ. Узгоджені системні дії дозволяють долати прояв ХАОСУ: *Ibi semper est Victoria ubi Concordia est* "Де згода, там завжди і перемога" [7:49], *Mutua defensio tutissima* "найнадійнішим є взаємозахист" [7:50];

ВІЙНА – КОНФЛІКТ / ПРОТИСТОЯННЯ: *Тогда при Олзѣ Гориславличи сѣяшется и растяшетъ усобицями* [19: 42], *А князи сами на себе крамолу коваху* [19: 46], *Та то ростргавица бя пентосент ляты* [18: 3б,11], *И се zase утворе между русиче усобице і вѣрждешете сен ове // і сылоу стратете імяцете ове о соубое і безълажде не све.* "І знову виникла між русичами усобиця, і ворогували вони, і силу втратили, маючи сутички і безлад"[18: 17а, 18-19]; ⇒ ВІЙНА - ВТРАТА: *pecunia nervus belli* "гроші - нерв війни" (ресурси, що "живлять" систему-домінатора / втрачаються переможеним), *Kwydynt am aereu // Trychwn trymdieu* "звалили у битві трьох вождів втомлених війною" [21: 61-62], *gewac aet wige* послаблений у війні [20:2629]; ⇒ ВІЙНА – СМЕРТЬ: *Aut mortuus est, aut docet litteras* "Або загинув або навчає грамоти" [7: 45], *Si alteram talem victoriam reportavero, mea erit pernicies* "Якщо я здобуду ще одну таку перемогу, я загину" [7:53], *Flet victus, victor perit* "Переможений плаче, переможець гине" [7:58], *Усобица княземъ на поганья погыбе* [19: 44];

ВІЙНА – РОБОТА / ГРА (ДІЯЛЬНІСТЬ): *aet headolace* "у військовій грі" [20: 584], *gubgeweorca* "військова робота" [20: 678], *hwæðre wiges gefeh, // beaduwe weorces*, хоч прагнув війни, роботи бойової [20: 2298-2299], *gwnaont eu ryuel //pan da6 nos a dyd* "вони воюють як приходить день і ніч"[25: 3];

ВІЙНА – БИТВА. У давньоанглійських текстах номінації ВІЙНИ та БИТВИ вживаються синонімічно: БИТВА є підсценарієм ВІЙНИ, а масштаби військових дій періоду раннього середньовіччя на території Європи можна розглядати як певний мотивуючий чинник для метонімічної номінації: *Vum ug kaer nefenhir // naw yt gryssynt wellt agwud* "Я був у фортеці Нефнір, Де дерева і трава заходились битися" [21: 41-42], *æt giðe* "на війні" [20: 2491];

ВІЙНА ← ВОРОГ: *Quidquid id est, timeo danaos et doma ferentes* "Щоб це не було, я боюся данайців навіть тоді коли вони приносять дари" [7:52], *heorowearh hetelic* "жахливий вовк війни" [20:1267], *gigantas, þa wið gode wunnon* "велетні, що воювали проти богів" [20:113];

ВІЙНА – ЖИВА / АКТИВНА ІСТОТА (здатна змінювати локативні ознаки, "переміщується", "забирає", "визначає", а тому алюзивно співвідноситься з концептом-міфологемою ДОЛЯ): *Wig ealle fornām* "війна забрала усіх" [20:1080], *þara ðe þær gið fornām* "тих, кого забрала битва" [20: 1123], *gif mec hild nime* "якщо забере мене війна (битва)" [20:1481], *þonne wig cume* "як раптом прийде війна" [20: 23];

ВІЙНА – ДОЛЯ: *Simper incerti exitus praelliorum sunt* "Ніколи невідомо чим завершиться бій" [7: 52], *þa wæs Hroðgare heresped gyfen* "Хротгару була дарована військова слава"[20: 64];

ВІЙНА ↔ ЗБРОЯ. як інструмент: *I se dostoixom̃ þrætese o žit̃þbou našiu mečema* "І годиться битися за життя наше мечами" [18: 29, 44109], *Unam in armis salute*"Єдиний порятунок у зброї" [7: 52]; як функціонально-атрибутивні маркери артефактів і осіб: *herestrael hearda* "міцний промінь битви", спис [20: 1435], *hildewærnum ond heaðowædum* (зі) знаряддям битви та одягом війни [20: 39], *giðkyning* "войовничий король" [20: 2335], *a mach crioslaichte na arm-chatha chruaidh chomhrai* "вийшов... обвішаний знаряддями війни для жорсткої битви" [22:V];

ВІЙНА – НЕНАВИСТЬ *æfter wælniðe wæcpan scolde* "як смертельна ненависть (війна) вибухнула знов" [20: 85]; *herenið hearda* "військова лють нестримна" [20: 2474], *wighete Wedra* "військова лють Ведерів [20: 2120], *niða cræftig* "вправний у ненависті" [20: 1962], *wigbealu wessean* "ненависть (прокляття) війни прокидається" [20: 2046], *weallað wælniðas* "кипить військовою ненавистю" [20: 2065];

ВІЙНА – ЕМОЦІЯ / ОЦІНКА: *Bella matribus detestata* "війни ненависні матерям" [7: 46], *Dulce bellum inexpertis* "війна приємна для недосвідчених" [7: 48], *Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor!* "Хай повстане колись з наших кісток месник!" [7: 48];

ВІЙНА – ЦІННІСТЬ (СЛАВА): *pro aris et focis certamen* "битва за вівтарі та вогнища" [7:51], *wigspeda gewiofu* "успіх у війні сплітав" [20: 697], *asgwyar honneit // dydoent gwarth uor* "У славіній битві вони принесли ганьбу" [25: 13];

ВІЙНА – ЧАС: *Pat man hon folkvíg // fyrst í heimi, // er Gullveigu //geirum studdu // ok í höll Hárs* "пам'ятає вона війну першу в світі - Гульвейг загинула пронизана списами у залі Одіна" [27: 21]; *Ante victoriam encomium ne canas* "Не співай тріумфальну пісню до перемоги" [7:45], *Помняшеть бо речь // п̄рвыхъ временъ усобицѣ* [19: 10], *I se Траіанъ беш за пенте сты ліаты до годіе. // I такожьде днесе рціехомъ іакожде валка нашіа не // престаніе до конціе жітьбы нашіеа.* "І Траян був за п'ять сотень літ до готів, але і нині мовимо, що війна наша не зупиниться до кінця життя нашого" [18: 29, 42-43];

Отже, ВІЙНА є проявом конфлікту протилежно орієнтованих систем, що наслідують модель взаємодії над системного плану. Несумісність та жорстка організація систем замість діалектичної взаємодії і творчого розв'язання конфлікту (з переходом на новий рівень еволюції) запускає базові скрипти типу "нанесення удару", "тиск", "руйнування", "зіткнення" (завдавання шкоди системі-антагоністу). Їхня надмірна динаміка спричиняє подальший дисбаланс, втрату ресурсів і підвищують ентропію систем. У лінгвокультурах європейських етносів вербалізована універсальна інформаційна матриця, що охоплює концепти зі сфер онтології, аксіології, артефактів, соціальних відносин та створює вторинні міфи, на основі котрих створюється програма "пост-воєнного" існування систем. У перспективі варто звернути увагу на етнокультурну специфіку номінацій ВІЙНИ та супутніх концептів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верьовкін В. В. Відображення уявлень про війну в античній і сучасній мовній свідомості (на матеріалі давньогрецької, латинської, англійської, німецької та української мов) : Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / В. В. Верьовкін ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – 236 с.
2. Гулай В. В. Міжетнічна комунікаційна взаємодія у Західній Україні в роки Другої світової війни : дис. . докт. політ. наук : 23.00.05 / В. В. Гулай; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2012.
3. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики : Монографія / Т.И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
4. Колесник О. С. Мовні засоби творення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. С. Колесник; КНЛУ. – Київ, 2003. – 300 с.
5. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / О. С. Колесник; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 548 с.
6. Колесник О.С. Лінгвосеміотика номінацій стихії ВОДИ // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка : Філологічні науки. – Вип. 32. – Т. 2. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. - С. 203-207.
7. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скарбниці античної мудрості: словник / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Вища школа, 1994. – 351 с.
8. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2010. – Т.1. – 610 с.
9. Маковский М.М. Этимологический словарь современного немецкого языка / М. М. Маковский. – М. : Азбуковник. – 2004. – 630 с.
10. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : Монографія / К.І.Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011 – 448 с.
11. Сергійчук В. І. Українське козацьке військо у другій половині XVI – середині XVII ст. : дис... докт. іст. наук. / В. І. Сергійчук. – К. : КДУ, 1991. – 426 с.
12. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.etymonline.com>
13. Griffin M. Mythic spacetime / Michael Griffin // Journal of Literary Semantics. – 2000. – №1. – Vol. 29. – P. 61–74.
14. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. – Stirling : Eneas MacKay, 1911. – 426 p.
15. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1–2. – Bern : Francke. – 1959. – 1183 S.
16. Rudnyč'kyj J.B. An Etymological dictionary of the Ukrainian language. - Ottawa: Ukrainian Mohylo-Mazepian Acedemy od Sciences; Ukrainian language association; University of Ottawa Press. - 1982.
17. StarLing database server / S. Starostin, G. Bronnikov, Ph. Krylov. - 1998-2012. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?basename=\data\ie\germet&root=config&morpho=0>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. Велесова книга: Легенди. Міти. Думи. / Загальна редакція В. Довгича. – К. : Індоєвропа. – 1995. – 316 с. 19. Слово о плъку игоревѣ, игоря, сына святъславля, внука ольгова // Злато слово. Век XII. – М. – 1986. – С. 27–75. 20. Beowulf. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html> 21. Cad Goddeu. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/cad_goddeu_eng.html 20 22. Deirdire. – [електронний ресурс]. – режим доступу : www.dirdire.org.uk 23. Gylfaginning // Edda Snorra Sturlusonar. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://norse.ulver.com/snorra/gylfaginning.html> 24. Helgakviða Hjörvarðssonar. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/helgah.html> 25. Prif gyvarch taliessin . – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/prif_gyfarch.html 26. Skáldskaparmál // Edda Snorra Sturlusonar. - [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://norse.ulver.com/snorra/skaldskapar.html> 27. Völuspá. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>

В статье рассмотрены особенности вербализации концепта ВОЙНА в европейских лингвокультурах. Проанализированы этимологические основы имен концепта ВОЙНА. Выделены базовые модели концептуализации соответствующего феномена. Языковой материал анализируется в аспекте гносеологического релятивизма и теории міфологически ориентированного семиозиса.

Ключевые слова: война, система, концепт, сценарий, міфологическое пространство.

Kolesnyk O.S., doctor of Philology, Full Professor
Borys Hrinchenko University of Kyiv

THE WAR CONCEPT WITHIN LINGUO-SEMIOTICS AND LINGUO-CULTURAL STUDIES

The article tackles the peculiarities of the WAR concept's verbal representations in European linguo-cultural framework. Etymological premises of the concept's designations have been considered. The article highlights basic conceptual models responsible for integrating the said phenomenon into corresponding world-views. Lingual units are analyzed in regard to the key points of epistemological relativity and myth-oriented semiosis theories.

Key words: war, system, concept, scenario, mythic space